

ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТНІХ СИСТЕМ (на прикладі деяких країн Європи)

Стаття присвячена розгляду питань реформування середньої і вищої освіти, проблемних ситуацій підготовки вчителів, фінансування і управління в освітній сфері низки європейських країн (Великобританія, Франція, Іспанія) в умовах міжнародної фінансово-економічної кризи.

Багато критиків сучасного стану освіти Великої Британії визнають відсутність прийнятної альтернативи приватним школам, оскільки державні школи для обдарованих дітей є нечисленними. Те ж стосується й церковних шкіл, що фінансуються з державного бюджету.

Якість освіти, яку забезпечують приватні школи, позначається на рівні підготовленості абітурієнтів до вступних іспитів до коледжів. Так, наприклад, Брайтонський Коледж (Англія) зареєстрував кількість підлітків (у віці 11 років), що здали вступні тести в його стінах, який у два рази перевищував попередній показник, що дає підстави його адміністрації планувати збільшення місць на перший рік навчання [1].

Приватні школи Великобританії надають не тільки більш якісну освіту, ніж державні школи, але й мають ряд інших переваг: комфортабельні умови проживання, для занять спортом, додаткових занять і дозвілля, гарно оснащені навчальні лабораторії. Частішають випадки переманювання кваліфікованих учителів і методистів з основних предметів за рахунок кращої заробітної плати. Тепер деякі комерційні школи мають більше вчителів з розрахунку на одного учня, ніж можуть собі дозволити державні школи.

Як правило, приватні незалежні школи є тією високою сходинкою, що веде до навчання у таких престижних навчальних закладах, як Оксфорд й Кембридж, і в перспективі – до професійної популярності. Незважаючи на більшу роль комерційних шкіл у суспільному житті країни, в них навчається лише біля семи відсотків усіх дітей, і, хоча багато батьків хотіли би навчати своїх дітей у цих школах, значною перешкодою для виконання їхніх бажань є різке зростання вартості навчання в них.

Останніми роками у Великій Британії наголошується падіння інтересу школярів до вивчення точних наук, що не могло залишитися поза увагою провідних викладачів країни і не викликати стурбованості міністерських чиновників.

Цей факт було оприлюднено після проведеного аналізу результатів успішності школярів початкової і середньої школи. Дослідження

виконувалося для огляду «Тенденції у викладанні математики і природних наук», який проводиться раз на чотири роки на матеріалі успішності 425тис. учнів шкіл віком 10 та 14 років майже в 60 країнах світу [2].

Англійські десятирічні школярі посіли сьоме місце з математики, порівняно з десятим місцем у 2003р. і сімнадцятим у 1995. У 1999р. оцінювання початкової освіти не проводилося. У природничих науках вони посіли сьоме місце проти п'ятого у 2003р.

14-річні школярі були сьомими в рейтингу за результатами з математики (у 2003 вони посіли вісімнадцяте місце, у 1999 - двадцяте і в 1995 – двадцять п'яте). У природничих науках вони були п'ятими, поліпшивши результати в порівнянні з сьомим місцем у 2003р., дев'ятим у 1999р. і десятим у 1995.

В огляді наводяться наступні дані.

Вік 10 років, краща десятка в математиці: Гонконг, Сінгапур, Тайвань, Японія, Казахстан, Російська Федерація, Англія, Латвія, Нідерланди, Литва; краща десятка в природничих науках: Сінгапур, Тайвань, Гонконг, Японія, Російська Федерація, Латвія, Англія, Сполучені Штати, Угорщина, Італія.

Вік 14 років, краща десятка в математиці: Тайвань, Південна Корея, Сінгапур, Гонконг, Японія, Угорщина, Англія, Російська Федерація, Сполучені Штати, Литва; краща десятка в природничих науках: Сінгапур, Тайвань, Японія, Південна Корея, Англія, Угорщина, Чеська Республіка, Словенія, Гонконг, Російська Федерація.

Ці результати були сприйняті як доказ того, що освітні стандарти неухильно підвищувалися. Англійські школярі виявилися кращими за показниками, ніж школярі інших Європейських країн – Шотландії, Норвегії, Швеції, Німеччини, Данії, Голландії та Італії, а також Австралії і Сполучених Штатів. Країни, що зазвичай показують високий рейтинг в освітній сфері, такі, як Фінляндія, Канада і Бельгія, не були включені в аналітичний огляд.

В той же час англійські діти показали нижчі результати, ніж школярі країн Сходу і Південно-східної Азії з таких предметів, як математика і природничі науки. Кращий рейтинг з математики здобули десятирічні школярі з Казахстану. Високі результати школярів з інших азіатських країн були проаналізовані одним з вчених – авторів огляду проблем освіти, який виявив, що своїм успіхом діти з країн Азії зобов'язані строгій дисципліні, зусиллям і надзвичайній посидючості. Своє резюме автор зробив, побувавши в декількох корейських сім'ях, і дійшов висновку, що такий шлях підвищення успішності не варто копіювати [Цит.роб].

Інші висновки, які були заявлені вченими та методистами під час аналізу отриманої статистики, стосуються констатації різкого падіння інтересу школярів до вивчення академічних дисциплін.

Активісти серед викладачів вітали зусилля дослідників. Було висловлено думку про не обхідність продовження пошуку вирішення проблеми зміни відношення учнів до навчання, особливо до математики, розглядаючи це як складову великої реформаторської роботи, що проводиться [3].

Загалом, фахівці констатують постійне зменшення інтересу школярів до наук. Учні нудьгують, залишаються байдужими, їх не хвилює, як раніше, значущість навчального плану і програми для виконання учбових завдань і здобування освіти в цілому [4].

Прийняті методи навчання наукових теорій не сприяють залученню до шкільної освіти кращих випускників університетів і коледжів, які могли б серйозно поживити і поліпшити педагогічний процес у середніх школах.

Нові навчальні програми для учнів вікової групи з одинадцяти до чотирнадцяти років істотно понизили обсяг раніше затверджених урядом навчальних планів середніх шкіл.

Реформування середньої освіти торкнулося і змін у екзаменаційних вимогах. Було ухвалено рішення про допущення до планового іспиту найслабкіших учнів, чий рівень знань міг бути неофіційно оцінений і підтверджений в ході завершальних занять у класі [5].

До університетів поступили більше абітурієнтів із середнього класу, ніж за семиріччя до цього.

Програмою реформування освіти було передбачено створення спеціальних шкіл, шкіл-інтернатів, «шкіл-академій» (*academies, academy schools*) як таких, що націлені на підвищення освітніх стандартів і орієнтованих на інтенсивну підготовку до коледжу. Такі навчальні заклади були

створені при уряді Тоні Блера з метою копіювання досвіду успішних шкіл незалежного сектора. Ці школи спонсуються і керуються за участю церкви, добродійних фондів, підприємців та університетів з метою отримання більшої свободи від місцевих органів управління і вироблення незалежної політики у формуванні освітніх стандартів, особливо в районах з переважним мешканням сімей з низькими доходами. Всупереч очікуванням, за новим урядовим законодавством місцевим органам управління надано право здійснювати контроль над освітніми закладами свого району. За цим законодавством школи, включаючи і «школи-академії», повинні приймати на навчання учнів, виключених з інших середніх навчальних закладів через погану поведінку, тобто мають входити в єдину організацію, свого роду товариство («*behaviour partnership*»), що може істотно обмежити плани і можливості шкіл-учасниць. Проте офіційні представники міністерства освіти обіцяють відстоювати незалежність середніх шкіл під час загального реформування системи освіти в країні [6].

У вересні минулого року розпочалася реалізація програми підготовки школярів за новими дипломами – свідоцтвом напів-академічної, напів-професійно-технічної кваліфікації (*semi-academic, semi-vocational school qualification*). На це нововведення планувалося виділити 50 тисяч місць, але реально відведено лише 20 тисяч, знайти пошукачів на які теж виявилось проблемою, всупереч очікуванням чиновників міністерства. З метою підготовки за таким напрямком були створені так звані «консорціуми» - об'єднання групи шкіл та коледжів для співпраці та опрацювання досвіду роботи. Проблемаю виявилось комплектування педагогічного штату шкіл консорціуму. Повний кошторис роботи ще не відомий, а багато фахівців освіти вважають це нововведення – навчання на отримання диплому змішаного типу – взагалі недоречним, бо така робота зведеться, на їхню думку, до послаблення традиційної підготовки за А-рівнем через виключення мовних, філологічних та природознавчих дисциплін з курсу навчання і призведе до поповнення робочих місць з низьким соціальним статусом за рахунок учнів-випускників таких шкіл-технікумів, а також до зростання абітурієнтів до неprestижних ВНЗ [7]. Процеси реформування висвітлюють також і проблему підготовки вчителів, яка залишається однією з найбільш важливих у Великій Британії. Спеціальні оглядачі відзначають, що довгий час, аж до недавнього, відмовитися від некомпетентного вчителя було майже непереборною

трудністю. Обстановка ускладнювалась посиленням законодавчої бази, що стоїть на захисті незайнятих педагогічних кадрів, а також діяльність профспілок, яких, на думку оглядачів, хвилюють більше інтереси вчителів, ніж учнів. Проте в даний час шкільна адміністрація може звернутися в Генеральну Раду з питань навчання (*General Teaching Council*), що наглядає за відповідністю професійним стандартам [8].

Проблеми освіти позначаються на еміграції випускників середніх шкіл Великої Британії (так званий 'витік мізків' – 'brain drain') до Америки, де вони зараховуються в університети, що відкривають свої двері для найбільш здатних, талановитих дітей, надаючи їм гранти і стипендії. Останніми роками спостерігається стійкий інтерес молодих британців до продовження навчання в США (еквівалент масової міграції випускників факультетів природничих наук, молодих учених за Атлантичний океан, що почалася в 60-і роки минулого сторіччя).

Проблеми загострилися з настанням найтяжчої з часів початку дев'яностих років фінансово-економічної кризи, яка на тлі підвищення безробіття і реструктуризації економіки ускладнила для випускників пошуки роботи. Найбільш бажаними для них є тепер робочі місця у суспільному секторі – привабливість державної цивільної служби та чиновничого апарату міністерств піднялася у рейтингу робочих місць, що їх найбільше бажають отримати, з восьмого місця до четвертого, а рейтинг кар'єри вчителя та викладача знизився з сьомого місця до шостого. Робота бухгалтера залишається найбільш привабливою для випускників, незважаючи на проблеми у фінансово-кредитній сфері. Зараз кандидати на робочі місця серед бувших студентів прагнуть посісти таку посаду, яка виглядає для них найбільш стабільною і забезпеченою від ризиків. Наявне різке падіння впевненості студентів у тому, що їхні пошуки працевлаштування після закінчення коледжу будуть успішними. За результатами опитування, проведеного в минулому році Асоціацією агенцій з працевлаштування випускників (*Association of Graduate Recruiters (AGR)*), 55 % випускників вищих навчальних закладів мають впевненість у тому, що виберуть кар'єру, на яку очікують. Сьогодні тільки 10% відповіли позитивно, біля половини оцінюють свої шанси негативно [9].

Як не дивно, більшість з них не згодні проходити перепідготовку. За висновком Асоціації для теперішніх пошукачів не є важливим, у якому стані знаходиться ринок робочої сили:

представники цього покоління хочуть продовжувати кар'єру, для якої вчилися.

Деякі старшокурсники та випускники мають за мету в діючих умовах повернутися до освіти для отримання наукового ступеню, або закінчити курси з підготовки особистих секретарів (*PA (personal assistant) course*) – секретарів керівника організації з функціями помічника керівника, директора тощо. Такі їхні рішення обгрунтовані ширшими можливостями на ринку зайнятості через надання конкурентних переваг.

Не є таємницею і недостатнє фінансування вищих навчальних закладів. Заробітна плата викладачів поглинає близько двох третин університетських бюджетів. В багатьох з них очікують на скорочення штатів або відстрочення підвищень службовими сходами або затримання на невизначений строк підвищення заробітної платні. Такі ж проблеми очікують на університетські пенсійні фонди, з яких не плануватиметься підвищення пенсій викладачам у разі несплати вищими закладами освіти підвищених пенсійних внесків.

З погляду на такі проблеми абітурієнтам рекомендують економити та збирати кошти на майбутнє навчання [10].

Відмінність в престижності вищих навчальних закладів, що існує у всіх країнах, різкіше виражена у Франції і це, безумовно, знайшло віддзеркалення в зіставленні *Grandes Ecoles* зі звичайними університетами. Для вступу до *Grandes Ecoles* потрібно пройти 1-2 річну підготовку на підготовчому відділенні, тоді як вступ до решти університетів здійснюється на основі атестата про середню освіту. Після отримання диплома бакалавра (бакалаврами у Франції називають випускників ліцеїв, тобто середніх навчальних закладів) вибір заздалегідь визначений [11].

Нерівноправ'я в доступі до тієї чи іншої освітньої системи спирається на соціальні та культурні відмінності. Студенти, що знаходяться в найсприятливіших соціальних умовах, формують такий багаж знань і умінь, який дозволить їм згодом бути поза конкуренцією. Успіх у конкурсі в *Grandes Ecoles* забезпечує доступ до політичної та економічної еліт.

Інші університети часто підпадають під різку критику за зміст освіти, що не відповідає практичним запитам виробничої сфери. Також робляться критичні зауваження щодо ефективності навчання: в цих інститутах спостерігається значна розбіжність між числом студентів, що поступили, і тих, що отримали дипломи.

Для підвищення конкурентоспроможності університети ввели в практику «привілейовані»

курси, такі як 'maîtrise' для природничих і точних наук (MST), дипломи про спеціалізацію (DEA – *diplôme d'enseignement approfondie*, DESS – *diplôme d'enseignement supérieure spécialisée*). Для отримання відповідних дипломів необхідно пройти відбір на жорсткій конкурсній основі.

Дослідницькі центри у Франції частково відокремлені від університетів. Крупні дослідницькі центри об'єднані в Національний центр наукових досліджень (CNRS – *Centre National de Recherche Scientifique*) і, в кращому разі, лише асоційовані із структурами вищої освіти. «Grandes écoles» традиційно не мають в своєму розпорядженні власних дослідницьких лабораторій. Проте з початку 80-х років крупні лабораторії проводять з університетами сумісні дослідження і беруть участь у підготовці студентів до отримання дипломів DEA та захисту докторських дисертацій [Цит.роб].

У Франції, яка десятками років має престиж гуманітарно освіченого суспільства, насправді величезна увага приділяється освіті у сфері математичних знань. Перевага в математиці визначає доступ до еліти через рафіновані *grandes écoles*, як, наприклад, *École Nationale d'Administration* або *Polytechnique*. Серед тих, хто завоював вищий міжнародний приз – *Fields medal* – кількість французьких математиків більша, ніж представників будь-якої іншої Європейської країни.

Зараз, навіть найкращі гуманітарії отримують гарні навички і знання з математики під час підготовки до *Scientifique (Bac S)*, що, природно, до певної міри негативно позначається на підготовці з літератури або суспільних наук. «Bac S» став золотим стандартом, незалежно від того, в якому вищому навчальному закладі студенти мають намір продовжувати навчання.

Випускники, чисю спеціалізацією була вища математика, які працюють у Французьких банках, входять до авангарду банківської еліти. Тим більше дивною виглядає ідея міністра освіти Франції щодо зниження значення іспитів з математики в системі бакалаврських іспитів (*baccalauréat*) в атестаті про закінчення середньої школи. Це положення було висловлене міністром в ході доповіді про аналіз роботи ліцеїв у Франції [12].

19% з тих, хто проходить підготовку для *Bac S*, продовжують готуватися до престижних іспитів в *grandes écoles*, порівняно з 7% інших учнів. Зараз чиновники міністерства освіти готують проект введення модульного *Bac*, зміщуючи акцент з високорівневої підготовки з математики на підготовку з низки «основних» предметів та

факультативних дисциплін, вибраних як спеціалізація.

Факт втрачання математикою свого значення в системі загальної підготовки абітурієнтів може пояснюватися тим, що обов'язкова посилена підготовка з математики більше не є гарантом соціальної мобільності. Французи часто сперечаються про те, чи сприяють математичні знання досягненню високого суспільного статусу, розглядаючи математику як «чистий продукт», тобто такий, що показує реальні здібності людини і не сприяє дискримінації людей на користь тих, хто стоїть вище на соціальних сходинках. Та все ж частка студентів в елітарних школах для вищого соціально-економічного класу фактично збільшилась: з 57% (випускники 1965-69рр.) до 82% (випускники 1990-1999 рр.) [Цит.роб].

В Іспанії за останні двадцять п'ять років було проведено вісім реформ в галузі освіти. Особливості чергового етапу реформи освіти, здійснення якого почалося в середині 2005р., полягає в ув'язці внутрішнього, чисто національного її змісту із зовнішнім чинником - приєднанням Іспанії до Болонського процесу. Докладний перелік практичних заходів міститься у документі під назвою «Цілі освіти в Європі і в Іспанії», в якому головними завданнями оголошено підвищення загальної ефективності іспанської системи освіти і зміцнення співпраці з сусідніми країнами в побудові єдиного простору на рівні вищої школи [13].

Включення Іспанії в інтеграційний процес на цьому напрямі передбачає не тільки реорганізацію університетської системи, але і здійснення заходів на рівні середньої школи.

У 2005 р. Міністерство освіти Іспанії винесло на загальний суд проект Єдиного закону про освіту. На думку багатьох оглядачів, поштовхом для цього кроку багато в чому послужили результати чергового тестування PISA (*Programme for International Student Assessment*), обнародовані в грудні 2004р., які стурбували іспанське суспільство: іспанські школярі показали нижчі результати, ніж в середньому в країнах ЄС.

За даними Міністерства освіти в середньому по країні лише 66% молоді молодше 25 років мають закінчену середню освіту, при цьому найгірша ситуація спостерігається в Мурсії (58%) та на Балеарських островах (54%). Відносно благополучна вона в Країні басків, де лише 12% молоді цього віку не мають диплома повної середньої школи.

Починаючи з середини 90-х років в Іспанії спостерігається відносна стабільність числа студентів - близько 1,5 млн. У системі вищої освіти

налічується 72 університети. 90 % іспанських студентів навчається в 50 державних вузах країни. Особливий статус має Національний університет дистанційного навчання, який має в своєму розпорядженні 60 філій в Іспанії і 20 - за кордоном. Про академічні інтереси іспанських студентів говорять наступні дані: вивченню економічних наук і юриспруденції присвячують себе 48 % студентів, технічним спеціальностям - 26,6 %, гуманітарним - 10 %, медичним - 8 %, природно-експериментальним - 7 % [Цит.роб.]. Сьогодні приєднання до Болонського процесу означає для Іспанії серйозну ломку звичної схеми навчання на вузівському рівні і досить глибоку перебудову в методиці навчання, в оцінці успішності учнів та студентів; нові взаємини між студентом і викладачем, більшу активність, самостійність і бажання набувати знання.

Кожна країна проходить свій шлях удосконалення системи освіти, як вона його бачить. Цей шлях не є вільним від помилок. Україна як незалежна держава ще тільки на початку свого шляху. І запорука успіху на цій ниві - відкритість та щире бажання всіх, від кого це залежить, вивчати як позитивний, так і негативний зарубіжний досвід реформування освітянської галузі та втілювати в життя дорожочинні живлющі краплини цього досвіду, на які вже так зачекалася Вітчизна.

Література

1. *Private Education. Is It Worth It?* // The Economist. - March 1, 2008. - P. 31-32.
2. *Far East Pupils Beat English In Maths And Science Tables* (by Graeme Paton, Education Editor) // The Daily Telegraph. - December 10, 2008. - P. 10.
3. *Pupils Improving At Maths, But The Fun Is Subtracted* (by Nicola Woolcock) // The Times. - December 10, 2008. - P. 24.

А. Н. Акмалдинова, О. А. Письменная

ПРОБЛЕМЫ РЕФОРМИРОВАНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ СИСТЕМ (на примере некоторых Европейских стран)

РЕЗЮМЕ

Статья посвящена рассмотрению вопросов реформирования среднего и высшего образования, проблемных ситуаций подготовки учителей, финансирования и управления в образовательной сфере ряда европейских стран (Великобритания, Франция, Испания) в период международного финансово-экономического кризиса.

4. *Cracks Are Showing In Our GCSEs* (by Martin Stephen) // The Daily Telegraph. - January 11, 2006. - P. 18.
5. *Weakest Children To Be Spared Tests At 14* (By Graeme Paton, Education Editor) // The Daily Telegraph. - November 20, 2007. - P. 8.
6. *Academies Are Losing Their Freedom, Say Heads* (by Graeme Paton, Education Editor) // The Daily Telegraph. - February 24, 2009. - P. 8.
7. *Some More Equal Than Others. Bad Omens For Youngsters' Newest Study Option* // The Economist. - October 11, 2008. - P. 46.
8. *How Do You Get Rid Of A Teacher Who Cannot Teach?* (by John Clare) // The Daily Telegraph. - January 11, 2006. - P. 18.
9. *Graduates Play It Safe As Employers Cut Back On Starter Jobs In Bleak Economic Climate* (by Emily Ford) // The Times. - December 10, 2008. - P. 67.
10. *Britain. University Finances: Feeling The Pinch. A Whopping Pay Rise For Lecturers Will Cost Students, In The End* // The Economist. - October 11, 2008. - P. 46.
11. *Кружков И. Э. Высшее образование во Франции (характеристика структур) / И. Э. Кружков : материалы международной конференции [«Международное сотрудничество в образовании и науке»]*, - Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский государственный политехнический университет, 2008. - С. 172-174.
12. *Education in France. A New Reckoning. The purity of mathematics loses its prestige* // The Economist. - October 11, 2008. - P. 50.
13. *Кузнецов Д. И. Испания : диалектика реформ в образовании / Д. И. Кузнецов // материалы международной конференции [«Международное сотрудничество в образовании и науке»]*, - Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский государственный политехнический университет, - 2008. - С. 174-177.

O. M. Akmalidina, O. O. Pysmenna

PROBLEMS OF REFORMING EDUCATION SYSTEMS (on the examples of some European countries)

SUMMARY

The article is devoted to some issues of reforming secondary and higher education, problem situations in the system of training teachers, financing and management in the educational sphere of a number of European countries (Great Britain, France, Spain) during international financial and economic crisis.

